

**FIKHA ADANMIŞ BİR ÖMÜR:
ABDULAZİZ BEKİ
HAYATI, ESERLERİ VE FIKHÎ
GÖRÜŞLERİ**

*A Life Devoted to Fiqh: Abdulaziz Beki His
Life, Works and Views on Islamic Law*

İsmail NARİN¹

Geliş Tarihi: 24.07.2016 / Kabul Tarihi: 20.09.2016

Öz

Abdulaziz Beki, İslâm hukuku alanında büyük emek sarf etmiş bir âlimdir. Telif ettiği kitaplar genel olarak güncel fıkıh meseleleri odaklıdır. Bu çalışmalardan bazıları ticarî muamelelerin İslâm dinindeki yerini anlamaya yöneliktir. Organ nakli, dış kaplama ve çağdaş tıbbın getirdiği tedavi yöntemleri Beki'nin ilgilendiği diğer fikhî meselelerden bazılarıdır. Çalışmamızda bu ilim adamının hayatı hakkında bilgi verilecek, yoğun bir emeğin ve uzun yıllara yayılmış bir fıkıh birikiminin mahsulü olan eserleri kısaca tanıtılacaktır. Bu makalede ayrıca Beki'nin fıkıh çalışmalarında yoğunlaştığı bazı konulara değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Abdulaziz Beki, Fıkıh, İslâm hukuku, Fetva, Biyografi.

Abstract

Abdulaziz Beki is an Islamic scholar who wrote important works on Islamic law. Main subjects of his published works are generally about contemporary issues of Islamic law. Some of these works are related to understanding Islamic practices throughout commercial life. Likewise, his works are related to modern topics such as organ transplantation, dental veneering and other issues concerned with modern medicine. His works are output of his tremendous efforts through many years.

¹ Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı [ismailnarin@gmail.com].

Furthermore, his works are fundamental and invaluable resources for the academicians who want to be specialist in this field. Also, some fiqh issues that Abdulaziz Beki concentrated on are discussed in this article.

Keywords: *Abdulaziz Beki, Fiqh, Islamic law, Fatwa, Biography.*

GİRİŞ

İslâm'ın vücuda getirdiği medeniyetin en temel dayanaklarından biri ilimdir. Tarih boyunca müslümanlar, ilmi kimden geldiğine bakmaksızın almaya büyük gayret sarf etmişlerdir. İlmi merkeze alan bir anlayışın hakim olduğu İslâm medeniyetinde “âlim”, öncü bir şahsiyet olarak kabul edilmiştir. Doğru bilginin temel alınması ve hakkaniyetin hâkim kılınması çabasında bulunan ulemanın her şeyden önce “beyân” hizmetini üstlendikleri ve nasların anlaşılmasına rehberlik ettikleri görülmektedir.

İlim, süreklilik isteyen bir faaliyettir. Geleceğin inşası için, düne ait olan ile bugünün bilinmesi, ihata edilmesi ve yarınlara taşınması gerekir. Burada yarına taşınması gereken hem ilim hem de âlime ait olan bilgidir. Bu, ilmî faaliyetin kesintiye uğramaması için elzem olduğu gibi ilim adamlarının nisyana uğramaması için de gereklidir.

Bütün ilimler gibi fıkıh da, bugünden yarına tahsili tamama eren ve ihata edilebilen bir ilim değildir. Fıkıh büyük emek isteyen, cehd ve gayret gerektiren bir disiplindir. Bir ilim talebesinin, bu cehd ve gayretin neresinde olduğunu bilmesi, bir nebze de olsa erişip mülaki olduğu ulemadan öğrenebilmesiyle mümkündür.

Biz de yeni nesillerin ilim ehlini tanıma zaruretine inandığımız için, fıkıh ilminde önemli çalışmalara imza atmış bulunan emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr. Abdulaziz Beki'yi tanıtmak istedik. Zira ilim, bir nebze de ricâli bilmektir. Çünkü daha sağlam bir ilmî zeminin inşası, ilim adamlarının ve eserlerinin tanınmasıyla mümkündür. Ayrıca bu tarz çalışmaların, *ilim diye haykıran, fakat âlimlerden hoşlanmayan muhit*² cümlesiyle tasvir edilen Osmanlı sonrası dönemde âlimlere yönelik nisyan dalgasını boşa çıkaracak hamiyetperver bir hamleye katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Abdulaziz Beki, ömrünü fıkha adanmış değerli bir ilim adamıdır. Kendisini gelecek nesillere taşıyan kıymetli eserleri, bugün fıkıh ilmiyle iştigal edenlerin başvurdukları kaynaklar arasında yer almaktadır. Bir müminin amel defterini açık bırakan âmillerden biri de ilmi, eserleri ve yetiştirmiş olduğu talebeleri³ olması hasebiyle ulema aslında medeniyetimizin kurucu değerleri arasında yer alan ve bu nedenle kendilerine gıptaıyla bakılan mümtaz şahsiyetlerdir.

² Osman Ergin, “Babanzâde Ahmed Naim Şahsiyeti ve Eserleri”, s. 24. (Babanzâde Ahmed Naim, *İslam'da Kavmiyetçilik Yoktur*, Bedir Yayınları, İstanbul 2013 adlı eseri içinde ss. 10-24).

³ Müslim, “Vasiyyet”, 14 (h.no: 1631).

Bu çalışmamızda, Abdulaziz Beki'nin hayatı, tahsili, eğitim-öğretim faaliyetleri bulunduğu görevler ve akademik çalışmaları bir makalede yer alabilecek şekilde özetlenecektir.⁴

1. EĞİTİM VE ÖĞRETİM HAYATI

Abdulaziz Beki, resmî kayıtlara göre 10 Temmuz 1945 tarihinde Bingöl'ün merkez köylerinden Gözer (Şênik)'te doğmuştur. Babası Molla Muhammed Efendi (v. 1985), annesi Sabite Hanım (v. 1979)'dır.⁵

Abdulaziz Beki, tahsil hayatına, bir ilim ailesine mensup olan ve aynı zamanda imamlık yapan babasının yanında Kur'an-ı Kerim, Arapça ve Akaid derslerini alarak başladı. Bölgenin medrese geleneğine uygun olarak, Şâfiî fıkıhından Ebû Şücâ' el-İsfahânî (v. 1107)'nin *Gâyetü'l-ihisâr*'ının tamamını ve Yûsuf Erdebîlî (v. 1377)'nin *el-Envar li-a'mâli'l-ibrâr*'ını ise 'Edebül-kazâ' bahsine kadar okudu.

Babasının yanındaki ilk tahsilinden sonra Arapça ve usûl ilimleri ile '*âlî ilimler*' diye tabir edilen fıkıh, tefsir, hadis, kelam gibi ilimleri tahsil etmek için Doğu ve Güneydoğu illerinin çeşitli medreselerinde bulundu. Sarf ve nahivle başlayıp mantık, usûl vb. ilimlerle sona eren "sıra kitapları"nın⁶ tamamını klasik medrese geleneğine uygun olarak tahsil etti. Bu süreçte kendini ilmî yönden yetiştirmek için 1959'da Bingöl'ün Ekinyolu (Simsor)'daki Molla Şahabeddin'in medresesine devam ederek sarf ve nahiv ilimlerini okudu. 1960-62 yılları arasında Diyarbakır'ın Kurdikân köyünde Molla Muhammed (v. 2009) medresesinde nahiv ilmini tahsil etmeyi sürdürdü. Bu tarihten sonra Batman'ın Giresirâ köyü Molla Hâvî (v. 2015) medresesinde 3 yıl kaldı ve burada İbn Hâcib (v. 1249)'in *el-Kâfiye*'sinin önemli şerhlerinden *Molla Câmî* adıyla şöhret bulan *el-Fevâidü'z-ziyâiyye*'nin Abdulgafûr-i Lârî (v. 1506) ile Abdülhakim es-Siyâlkûtî (v. 1657) tarafından kaleme alınmış hâşiyelerini okudu. Bingöl'ün Fahrân köyünde ağabeyi Molla Mücahid Beki (v. 2015)'nin medresesinde iki yıla yakın bir süre kalarak alet ilimlerini tahsil etmeye devam etti. Yine Bingöl'ün Elmalı köyünde 1964-65 yıllarında Molla Sahib'in yanında feraiz ilmini tahsil etti. Daha sonra Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde Molla Abdussamed Bilgin'in medresesinde bir süre kalarak alet ilimlerini pekiştirmek için yoğun çalışmalarda bulundu. Mardin'in Hanika Jorê köyünde bulunan Molla Muhammed Nurî (v. 2010) medresesinde mantık ilminde Ebherî (v. 1265)'nin *İsâgucî*'si ile onun şerhi *Muhyiddin* ve yine onun şerhlerinden olan *Fenârî* üzerine yazılmış *Kul Ahmed* hâşiyesini; münazara ilminde ise Osmanlı âlimlerinden Saçaklızâde (v. 1732)'nin *er-Risâletü'l-Velediyye fî âdâbi'l-bahs ve'l-münazara*'sı ile

⁴ Abdulaziz Beki'nin kişisel bilgileri özellikle kendilerinden dinlenerek kaleme alınmıştır. Bu çerçevede yazılanlar yine kendileri tarafından okunmuş ve tashih edilmiştir.

⁵ Abdulaziz Beki'nin hayatı için ayrıca bkz. Murat Varol, *Diwonê Mela Aziz Cebexçuri (Metn û Tahsil)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Bingöl Üniversitesi YDE, 2016, s. 17-18.

⁶ Sıra kitapları, klasik medrese geleneğinde okutulan eserlerin genel ismidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Halil Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencâmı*, Beyan Yayınları, İstanbul 2009, s. 46 vd.

onun şerhlerinden Abdülvehhâb'ın *Münâzara*'sını; vaz' ilminde ise Adudüddin el-Îcî (v. 1355)'nin *er-Risâletü'l-Vaz'iyye*'sini okudu. Yine Mardin'in Çurs bölgesinin Uzeyr köyünde bulunan Molla Abdulhamid Halîfî medresesinde mantık, münazara ve vaz' ilimlerini tahsil etmeye devam etti. Son olarak 1969'da Bismil'de Molla Yasin-i Şemmî (v. 1994) medresesinde Sa'deddin et-Teftâzânî (v. 1390)'nin belâğata dair *Muhtasarü'l-me'ânî* adlı eserini okuyarak medrese tahsilini tamamladı.

Abdulaziz Beki, medrese eğitiminde tahsil ettiği ilimlere ait eserlerin metinlerini ezberlemeye büyük önem verdiğini ifade etmektedir. Ezberlediği bu metinler arasında İzzeddin ez-Zencânî (v. 1262)'nin sarf ilmine dair *el-İzzî fi't-tasrîf*, Abdülkâhir el-Cürçânî (v. 1279)'nin *el-'Avâmil*, Molla Yunus el-Irkifîni'nin *Zurûf* ve *Terkîb*, Ahmed Çarperdi'nin *el-Muğnî fi'n-nahv*, Birgivî (v. 1573)'nin *İzhârü'l-esrâr*, İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye*, İbn Mâlik et-Tâî (v. 1274)'nin *Elfiyye*, Ebherî'nin *Îsâgucî*, Adudüddin el-Îcî'nin *er-Risâletü'l-Vaz'iyye* ve Saçaklızâde'nin *er-Risâletü'l-Velediyye*'si öne çıkmaktadır.

Abdulaziz Beki medrese tahsilini tamamladıktan sonra, 1969-72 yılları arasında Elazığ İmam Hatip Okulu'nun birinci ve ikinci devresi ile Bingöl Lisesi'ni dışarıdan bitirdi. 1975 yılında Erciyes Üniversitesi Yüksek İslâm Enstitüsü'nde lisans eğitimine başladı ve 1979'da mezun oldu. Lisans döneminde özel ders halkalarında talebe arkadaşlarına sarf ve nahiv gibi âlet ilimlerini okutarak pek çok kişinin yetişmesine katkı sağladı.

Fıkıh ilmini tahsil etme azmi ve kararlılığı içinde 1989 yılında Erciyes Üniversitesi'nde İslâm Hukuku Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tahsiline başlayan Beki, 1991'de *İslâm Hukuku Prensipleri Işığında Organ Nakli* isimli tezini tamamladı. Araştırmaya olan tutkusu sonucunda doktora eğitimini de 1995 yılında yine aynı üniversitenin ilgili anabilim dalında *İslâm Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak* isimli tezini sunarak tamamladı; 2002'de İslam hukukunda doçent ve 2009'da ise profesör oldu.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kayseri Eğitim Merkezi'nde de uzun yıllar fıkıh dersleri öğretim görevlisi olarak çalışan Beki, bu görev süresi içinde (2002-09) Merginânî (v. 1197)'nin *el-Hidâye*, Mevsilî (v. 1284)'nin *el-İhtiyâr*, Şâtübî (v. 1388)'nin *el-Muvâfakât*, Abdülkerim Zeydân (v. 2014)'in *el-Vecîz* ve Zekiyüddin Şabân'ın *Usûlü'l-fıkıh*'ı başta olmak üzere karşılaştırmalı fıkıh, miras hukuku, aile hukuku ve *Mecelle*'den kavâid-i külliye derslerini okuttu.

I. RESMÎ GÖREVLERİ VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

Abdulaziz Beki, 1970-1975 yılları arasında Bingöl Ilıcalar ile Karavelan köylerinde imam-hatiplik görevinde bulundu ve aynı zamanda bu köylerde beş yıl süreyle şark usulü tedrisat faaliyetini sürdürdü.

Beki, Yüksek İslâm Enstitüsü'ndeki talebeliği döneminde 1980 yılına kadar Kayseri'de imam-hatip olarak görev yaptı. 1980 yılında ise Yahyalı ilçe müftülüğüne atandı ve 1985'e kadar bu göreve devam etti. Hollanda Lahey Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği Sosyal Yardımcılığı (1985-89) görevinde de bulunan Beki, yurt dışı dönüşünde Kayseri merkez vaizliği görevine başladı (1989-2002). Bu dönemde akademik çalışmalarını tamamlayan Beki, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kayseri Eğitim Merkezi'nde fıkıh dersleri öğretim görevlisi olarak çalıştı (2002-09).

Beki'nin, akranlarına göre geç bir dönemde üniversiteye intisap ettiği görülmektedir. 2009 yılında Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda profesör olarak öğretim üyeliğine atandı ve bir süre Temel İslâm Bilimleri bölüm başkanlığı yaptı. 26.08.2011 tarihinde ise Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne geçen ve burada Temel İslâm Bilimleri bölüm başkanlığı (2011-14) görevinin yanı sıra bir süre (7.02.2012-20.11.2014) Bingöl Üniversitesi rektör yardımcılığı görevinde de bulunan Beki, 25 Mart 2015 tarihinde dekan olarak atandığı Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 31 Aralık 2015'te emekliye ayrıldı. 5 Ocak 2016 tarihinde de İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde İslam hukuku öğretim üyesi olarak yeni görevine başladı.

Türkiye Âlimler Birliği'nin üyesi olan Abdulaziz Beki'nin çalışmaları ve kaleme aldığı eserleri fıkıh ağırlıklıdır. Bu alanda önemli eserlere imza attığı gibi, bulunduğu muhitte insanların fikhî sorularına cevap aramış ve bu alanda itimat edilen bir isim olmuştur. Klasik Arapça'yı ileri derecede biliyor olması da, kendi alanında saygın isimlerden biri olmasını sağlayan önemli âmiller arasında yer almaktadır. Bilindiği gibi İslâmî ilimlerde rüsûh sahibi olabilmenin temel şartlarından biri de Kur'an dili olan Arapça'nın bütün inceliklerine hâkim olmaktır. Ayrıca klasik mirasın okunması, anlaşılması ve yorumlanması yine bu dilin bütün imkânlarını iyi kullanmakla alakalıdır. Burada dikkat çekilmesi gereken husus Arapça'nın sıradan bir araç olmanın ötesinde yeni bir inşanın da önemli bir ögesi ve dili olmasıdır. Bundan dolayı, Beki, derslerinde Arapça'nın İslâmî ilimlerin temeli olduğunu dile getirerek iyi bir dil donanımının zorunlu olduğuna dikkat çekmekteydi.

Beki'nin Fıkıh ilminde ilerlemesini sağlayan temel sâikler ise, talebelerine de ifade ettiği gibi, başta *Allah'ın rızasına nail olmak, ilim aşkı, merak ve araştırma zevki* olmuştur. İlimle uğraşmanın bir ibadet olduğu telakkisiyle, en kıymetli zamanlarını bu yola hasretmiştir. Seçtiği konular ise güncel ağırlıklı olup daha çok modern hayat tarafından insanların önüne bir problem olarak konulmuş alanlara yöneliktir. Bundan dolayı araştırmaları ve fetva sahasındaki mesaisi sonucunda kaleme aldığı eserleri, alanının önemli başvuru kaynakları arasında yer almıştır.

Beki'nin ilmî ve fikrî hayatının şekillenişinde, kendisinin de sık sık vurguladığı gibi Said Nursî'ye ait eserlerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Risale-i Nûr için sohbet halkalarını teşkil ederek bu ekseninde irşad faaliyetini sürdürmüş ve tebliğ çalışmasını

aksatmamıştır. Bu eserlerde benimsenen ilmî izah tarzını takip eden Beki'nin halka yönelik sohbetlerinde bunlardan büyük oranda istifade ettiği görülmektedir.

Beki'nin çalıştığı üniversitelerdeki mesai arkadaşları⁷ onu, ihlas, vakar ve hilim sahibi, barışsever ve hoşgörülü biri olarak tanıtmaktadır. Arapça, Farsça ve İngilizce bilen Beki, beş çocuk babasıdır.

II. ESERLERİ

İslâm hukuk metodolojisi, hukuk felsefesi, İslâm ceza hukuku, muamelat hukuku, uluslararası hukuk, aile hukuku, miras hukuku, mukayeseli mezhepler hukuku alanlarına yoğunlaşan Beki'nin çok sayıda kitabı ve çeşitli bilimsel dergilerde yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır. Çalışmamızın bu safhasında Beki'nin bilimsel çalışmaları tespit edilecek ve bazı eserlerinden hareketle görüşlerine yer verilecektir.

A. KİTAPLAR

1. *İslâm Hukuku Prensipleri Işığında Organ Nakli*

Abdulaziz Beki'nin bu eseri, organ naklinin fikhî hükmü konusunda Türkiye'de yapılmış ilk çalışma olup alanında büyük bir boşluğu doldurması yönüyle önemini hâlâ korumaktadır. 1991 yılında Prof. Dr. H. Yunus Apaydın'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi⁸ olarak hazırlanan çalışma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde organ nakli konusunun önemi, tıp tarihindeki gelişimi ve İslâm hukuku ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Birinci bölümde konu tıp ve mevzu hukuk açısından işlenerek kadavra ve canlıdan organ nakli için gerekli görülen tıbbî ve hukukî şartlar açıklanmıştır. Ayrıca konuyla ilgili hem Türkiye'deki hem de Batı'daki yasal düzenlemeler hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde konu İslâm itikadı yönüyle ele alınarak takma organın haşri, bu organla yapılacak fiillerden kimin sorumlu tutulacağı ve farklı inanç veya yaşantıya sahip insanlar arasındaki organ naklinin hükmü ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise organ nakli konusu İslâm hukuku açısından ele alınarak işlenmiştir. Bugünkü anlamda organ nakline ışık tutan benzer sorunlar hakkındaki klasik içtihatlarla da geniş yer verilmiştir. Ayrıca çağdaş İslâm bilginlerinin konu ile ilgili görüşlerine de müracaat edilmiştir. Bu kitap, İslam hukuku açısından organ naklinin hükmü konusunda önemli bir kaynak mahiyetindedir.

⁷ Abdulmuttalip Arpa (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi), Metin Yiğit (Dicle Üniversitesi), Mustafa Kırkız (Bingöl Üniversitesi), Orhan Başaran (Atatürk Üniversitesi).

⁸ Abdulaziz Beki, *İslâm Hukuku Prensipleri Işığında Organ Nakli*, (Erciyes Üniversitesi SBE, 1991), Bekke Yayınları, Kayseri 1993.

2. İslâm Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak

Beki'nin 1995 yılında Prof. Dr. Halit Ünal'ın danışmanlığında doktora tezi olarak sunduğu çalışmasıdır.⁹ Eser, iktisadî ve ticarî faaliyetlerin önemli bir konusu olan *kıymetli evrakın* hukukî mahiyeti, nitelik ve amacı ile şer'î hükmünü ihtiva etmektedir. Beki, ticarî faaliyetlerde kullanılan çek, senet ve bono gibi kıymetli evrak türleri hakkında İslâmî bilgiye sahip olmak isteyenleri, özellikle Müslüman işadamlarını aydınlatma ihtiyacı bulunduğunu dikkate alarak bu konuyu seçmiştir. Eserin "Türk Hukuk Sisteminde Kıymetli Evrak" başlığını taşıyan birinci bölümünde, kıymetli evrakın tarihçesi, kavram ve kuramları ile türleri Türk hukuk mevzuatı açısından işlenmiştir. "İslâm Toplumunda Kıymetli Evrakın Doğuşu ve Hukuki Gelişimi" başlığını taşıyan ikinci bölümde ise İslâm ticaret hukukunun tanımı, kaynağı ve genel ilkeleri ortaya konulmuş; *süftece*, *sukûku'l-erzâk*, *sakku'd-deyn* ve *sarrağ rukası* gibi kıymetli evrakın ilk dönem İslâm toplumunda ortaya çıkışı ve kullanımı incelenmiştir. "İslâm Hukukuna Göre Kıymetli Evrak Doktrini" başlıklı üçüncü bölümde ise, İslâm hukukunun genel prensipleri ışığında kıymetli evrak hukukunun nazarî temelleri araştırılmıştır. Ayrıca klasik fıkıh kaynaklarında yer alan kıymetli evrak türleri incelenmiş; fikhî ve kanunî olarak kıymetli evrak türlerinin şer'î hükümleri belirtilmiştir. Beki, doktora tezinde kıymetli evrakın mahiyet ve işleyişini İslâm ticaret hukuku açısından ele alarak sahabe ve tabiîn fakihleri ile sonraki fakihlerin görüşleri doğrultusunda değerlendirip şer'î hükmünü delilleriyle birlikte incelemiştir. Böylece İslâm hukuku açısından *kıymetli evrak doktrini*ni ortaya koymuş ve hukukî alt yapısını tesbit etmiştir.

3. İslâm'da Güncel Ticari Meseleler¹⁰

Eser, ticarî faaliyetlerin küresel hal aldığı bir dünyada günlük hayatta çok sık karşılaşılan güncel ticarî sorunlara, İslâm hukukunun temel prensipleri doğrultusunda müdellel çözümler sunabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Dört bölümden oluşan eserin "Parasal İşlemler" adını taşıyan birinci bölümünde para, paranın değer değişimi, ödemeleri geciktirme cezası ele alınmıştır. Faiz, sarf işlemi, senet kırdırma, vadeli alacakların değişimi ve İslâm'da bankacılık, bu bölümde işlenen diğer konular arasında yer almaktadır. "Güncel Ticarî Meseleler" adını taşıyan ikinci bölümde, teslim alınmamış eşyada tasarruf, teminat mektubu, vadeli satış ve vade farkı, taksitli satış, narh koyma, İslâm'da serbest piyasa ekonomisi, İslâm'da kâr sistemi, isticâr, hakların alım-satımı, bey'ü'l-îne ve kaparo konuları ayrıntılı olarak işlenmiştir. "Kıymetli Evrakın Fikhî Konumu" adını taşıyan üçüncü bölümde ise modern ekonomiye 'kağıt ekonomisi' unvanının verilmesine neden olan kıymetli evrak türleri ele alınmış ve bunların şer'î hükümleri ortaya konulmuştur. "Sigorta Hukuku" adını taşıyan dördüncü bölümde de sigortanın tarihçesi, sigorta nazariyeleri ve sigorta

⁹ Abdulaziz Beki, *İslâm Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak*, (Erciyes Üniversitesi SBE, 1995).

¹⁰ Abdulaziz Beki, *İslâm'da Güncel Ticari Meseleler*, Bekke Yayınları, 2. Baskı, Kayseri 2005. Eserin ilk baskısı *İslâm'da Modern Ticari Meseleler* (Bekke Yayınları, Kayseri 1996) adını taşımaktadır.

kavramı işlendikten sonra sigortacılığa yeni bir model örneği olarak *Teâvünü Sigorta Sistemi* alternatif bir sistem olarak anlatılmıştır.

4. İslâm Muamelat Hukuku¹¹

Beki'nin 1998 yılında tamamladığı bu eser üç bölümden oluşmaktadır. "Muamelat Hukukuna Dair Genel Bilgiler" başlığı altında birinci bölümde muamelat hukukuyla ilgili genel bilgiler verildikten sonra sırayla *hukuk, ticaret, muamelat, akit, kabz* kavramları işlenmiştir. "İslam Borçlar Hukuku" adını taşıyan ikinci bölümde bu hukuk dalının temel konuları ele alınmıştır. "İslam Ticaret Hukuku" adını taşıyan üçüncü bölüm ise şirketler hukuku, kıymetli evrak ve sigorta hukuku konularını kapsamaktadır. Muamelât hukuku, fıkhın insanlar arasındaki malî ilişkilerini düzenleyen bölümüdür. Beki, eserinde muamelat konularını modern Borçlar ve Ticaret hukuku sistematiği içinde incelemiştir. Eserde konular belli bir mezhepten ziyade genel olarak fıkhî ekollerin ve çağdaş İslam âlimlerinin Kitap ve Sünnet'e uygun olduğuna kanaat getirilen içtihatları ışığında ve çağımızın sosyo-ekonomik şartları gözetilerek ele alınmıştır.

5. İslâm Hukukunda Siyasi Yönetim¹²

Eser devlet, yönetim ve hükümet düşüncesi ve bu düşünciyi sistemleştiren Anayasa ve İdare hukukunun İslâm hukuku içindeki yerini belirtmek, çağdaş bir siyaset ve yönetim sistemini inşa etmek, şura, biat, azil ve tefvizî yasama yetkisi gibi bazı önemli ilkelerin pratikte icra keyfiyetini ve bugünkü dünya siyaset ve yönetim şartlarına uyulanabilirliğini ortaya koymak düşüncesiyle hazırlanmıştır. Eser, "İslâm Hukukunda Devlet", "İslâm Hukukunda Yönetim" ve "İslâm Hukukunda Hükümet" başlıklarını taşıyan üç ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde 'devlet', 'yönetim' ve 'hükümet' kavramları hem modern yaklaşımlara hem de İslâm hukukuna göre incelenmiştir.

6. İslâm Ticaret Ahlakı¹³

Müslüman bir iş adamının hareket tarzının nasıl olması gerektiğine dair kaleme alınan ve genel okuyucu kesimine hitap eden bir eserdir. "Genel Bilgiler", "Bazı Kavramlar" ve "İslâm'da Ticaret Ahlak Prensipleri" şeklinde üç ana başlığı ihtiva etmektedir. Çağımıza hâkim olan ekonomi sisteminin faize dayalı bir sömürü anlayışına dayandığını hatırlatan ve ticarî hayatın İslâm inanç ve ahlâk ilkelerine uygun olarak tanzim edilmesine duyulan ihtiyaca dikkat çeken Beki, eserini bu hedefin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak ve toplumda göz ardı edilen "ticaret ahlakı"nı yeniden inşa etmek amacıyla kaleme aldığını belirtmektedir. Beki dinin ticarî hayata rengini veren ilkelerini okuyucuyla paylaşarak 15'i müsbet ve 13'ü de menfi olmak üzere 28 ticarî ahlak prensibini ele almıştır.

¹¹ Abdulaziz Beki, *İslâm Muamelat Hukuku*, Kayseri, ts. [Bekke Yayınları].

¹² Abdulaziz Beki, *İslâm Hukukunda Siyasi Yönetim*, Bekke Yayınları, Kayseri 1998.

¹³ Abdulaziz Beki, *İslâm Ticaret Ahlakı*, Bekke Yayınları, Kayseri 2005.

7. İslâm Hukukunda Parasal Ta'zîr Cezası

Bu çalışmada parasal ta'zîr cezasının İslâm ceza hukukundaki yeri incelenmiştir. Vaktinde ödenmemiş borcun mukabilinde ceza olarak alınan tazminatın İslâm hukukundaki yeri ile yasaya aykırı hareketten dolayı verilen para cezasının mahiyeti ve hükmü ele alınmıştır. Bu meyanda elektrik, su ve telefon borçlarından alınan gecikme zammı (faizi); maaş kesme cezası, trafik kuralının ihlalden dolayı verilen para cezası ve İslâm hukuku açısından tazîr suçu sayılan pek çok suça verilen para cezası incelenmiştir. Beki'nin 1999 yılında tamamladığı bu çalışması matbu değildir.

8. İslâm Hukuku Işığında Diş Kaplatma Meselesi

Eserde, diş kaplatma, dolgu ve protez yaptırmanın fikhî hükmü incelenmiştir. Araştırmanın konusunu yakından ilgilendiren başlıklardan ağız ve burnun konumu, cebire ve mest üzerine mesh etme, kesik burun ve dişte kullanılacak maddenin niteliği, organ nakli ve ilgili fikhî kaideler de ayrıca ele alınmıştır. Bu çalışmada Sahabe ve Tabiînin uygulaması yanında fıkıh mezheplerinin içtihatlarına da yer verilmiş, konu tafsilatlı olarak araştırılmıştır. Diş kaplatmanın hükmü incelenirken Şeyhülislâm Çeşmizade Halis Efendi, Şeyhülislâm Hayrullah Efendi, Şeyhülislâm Musa Kazım Efendi, İzmirli İsmail Hakkı, Zahid el-Kevseri ve Ömer Nasuhi Bilmen başta olmak üzere pek çok âlimin ilgili fetvalarına yer verilmiştir. Beki'nin 2001 yılında tamamladığı bu çalışması da yayımlanmamıştır.

B. MAKALELER

1. “Faizli İşlemin Enflasyon Altındaki Faizinin Caiz Olduğu’ Görüşüne Reddiye”¹⁴

Faizli bir kredinin faiz oranı, enflasyon altına düştüğünde bu kredi işleminin helal olacağını ileri süren görüşü tenkit eden Beki, bunun isabetli olmadığını şer’î ve aklî delillerle açıkladıktan sonra böyle bir iddianın, ilerde bedelini ödemek niyetiyle başkasının malını çalmanın caiz olduğu görüşünden daha tutarsız olduğunu belirtmekte ve bu tarz fetvalarla faizli işlemlere kapı aralanmaması ve faizin meşrulaştırılmaması gerektiğinin altını çizmektedir.

2. “Cellâle ile Deli Dana Mukayesesi / Cellâle Deli Dana”¹⁵ ve “Cellâlenin Şer’î Hükmü”¹⁶

Eti helâl olduğu halde necis şeyleri yiyen ve *cellâle* diye adlandırılan hayvanın durumu ile deli dana hastalığının mukayesesini yapan Beki, bu çalışmada ilk önce deli

¹⁴ Abdulaziz Beki, “Faizli İşlemin Enflasyon Altındaki Faizinin Caiz Olduğu’ Görüşüne Reddiye”, *Avrupa İslâm Üniversitesi İslâm Araştırmaları Dergisi / Islamic University of Europe Journal of Islamic Research*, Rotterdam, 2008, cilt: 1, sayı: 1, ss. 128-136.

¹⁵ Abdulaziz Beki, “Cellâle ile Deli Dana Mukayesesi / Cellâle Deli Dana”, *Altınoluk Dergisi*, Haziran 1996, sayı: 124, ss. 41-43.

¹⁶ Beki, “Cellâle ile Deli Dana Mukayesesi / Cellâlenin Şer’î Hükmü”, *Altınoluk Dergisi*, Temmuz 1996, sayı: 125, ss. 41-46.

dana hastalığının mahiyeti, nedeni ve bu hastalığa karşı alınması gereken önlemleri veterinerlik açısından incelemiştir. Makalenin ikinci bölümünde ise cellâle ile ilgili hususları İslam hukuku açısından tesbit edip her iki hastalık hakkındaki şer'î hükümleri ve alınması gereken tedbirleri kaleme almıştır. Beki'nin bu araştırmada vardığı neticelerden bazıları şunlardır: Şeri hüküm açısından cellâlenin eti, sütü ve diğer ürünleri haram olduğu gibi deli dananın da eti, sütü ve diğer bütün ürünleri de haram ve yasaktır. Çünkü, her iki hayvanın da bütün ürünleri dinen necis ve tibben zararlıdır. Eti yenen evcil hayvanlara necis olan şeyler ile hayvansal atıkları yedirmek veya bunları yem haline getirerek bu hayvanları bu nitelikteki yemlerle beslemek caiz değildir. Çünkü, hayvansal ürünlerden yapılan yemler bu tür hayvanların doğal yemleri olmadığı gibi insan sağlığına zararlı ve fitrata da aykırıdır.¹⁷

3. “Kadının Şahitliğinin İslâm Hukukundaki Yeri”

Klasik fıkıh kaynaklarının kadının şahitliğine bakışını ele alan makale henüz yayımlanmamıştır.

C. TEBLİĞLER

1. “Klasik Medrese Geleneğinin Bingöl'ün Sosyo-Kültürel Yapısına Katkısı”¹⁸

Klasik medrese geleneğinden gelen bir akademisyen olarak Beki bu çalışmasında Bingöl özelinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki klasik medrese eğitim ve öğretimi ile bunun toplumsal etkilerini ele almıştır. Bingöl'ün medreseleri ve müderrisleri hakkında ayrıntılı bilgi veren bu tebliğ, gelecek nesillerin düne ait olanı tanıma sadedinde Beki'nin toplumsal hafızayı diri tutmaya matuf bir çalışması olarak da nitelenebilir.

2. “Bediüzzaman'ın Cihada Bakışı Risale-i Nur'da Cihad Kavramı”¹⁹

Said Nursî'nin cihada bakışını *Risale-i Nur* adlı eserlerinden hareketle inceleyen Beki, tebliğinde “Cihad Hakkında Genel Bilgiler”, “Bediüzzaman Açısından Cihad” ve “Fikhî Ekoller Işığında Cihad” konuları üzerinde durmuştur. Tebliğde Said Nursî'nin cihatla ilgili öne çıkan düşüncelerinden bazıları şunlardır: Bu asırda en güçlü ve en yararlı cihad manevî cihattır. Kişisel amaçlar ve ideolojik gayeler uğruna silah kullanılamaz. “Silahlı cihad”ın tatbikinden yalnız devlet sorumludur, “tebliğî cihad” ise herkesin görevidir. Silahlı cihadın şer'î illeti, düşmanın saldırganlığı veya

¹⁷ Beki, “Cellâlenin Şer'î Hükümü”, s. 46.

¹⁸ Abdulaziz Beki, “Klasik Medrese Geleneğinin Bingöl'ün Sosyo-Kültürel Yapısına Katkısı”, *II. Bingöl Sempozyumu [Bingöl, 25-27 Temmuz 2008]*, (ed. M. Mahfuz Söylemez, İbrahim Çapak), Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009, ss. 673-710.

¹⁹ Abdulaziz Beki, “Bediüzzaman'ın Cihada Bakışı Risale-i Nur'da Cihad Kavramı”, *Vefatının 50. Yılında Uluslararası Bediüzzaman Said Nursi Sempozyumu [Diyarbakır 2010]*, (ed. Süleyman Çevik), Nübihar Yayınları, İstanbul 2011, ss. 469-489.

İslâm'ın evrensel tebliğini ve ilâhî mesajın insanlara ulaşmasını engellemesidir; gayr-i müslimlerin salt dinî kimliği cihad sebebi değildir.

D. EDEBİYAT VE DİL ÇALIŞMALARI

Abdulaziz Beki'nin İslâm hukuku alanındaki çalışmalarının yanında edebiyat, şiir ve dil sahasında da eserleri bulunmaktadır:

1. *Divon Cebexçuri*

Zazaca kalema alınmış çalışmalar arasında, şekil ve içerik bakımından ilk divan sayılır. Temel konuları arasında Allah sevgisi veya korkusu, Peygamberlere duyulan sevgi, manevi aşk, kutsal yerler, dinî ve ahlakî öğeler olan klasik divan özelliklerini ihtiva eden eser, zengin içeriği, yalın ve akıcı dili ile dikkat çekmektedir. Ayrıca Beki'nin şiir zevkinin yanı sıra düşünce dünyasını yansıtması açısından da önemlidir. Abdulaziz Beki'nin Türkçe ve Arapça şiirlerini de ihtiva eden bu divanı, Bingöl Üniversitesi Yayınları arasında neşredilmiş olup (ed. Murat Varol, Bingöl 2015) Murat Varol tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

2. *“Filolojik Açıdan Zazaca'nın Yapısı”*²⁰

Bu tebliğde Beki, ülkemizin muhtelif illerinde konuşulan dillerden Zazaca'nın filolojik açıdan yapısını, Arapça dilbilgisini model alarak incelemiştir.

3. *Zazaca Dilbilgisi / Gramêr Zon Zazaki*²¹

Zazaca dilbilgisinin kaleme alındığı bu çalışmada dilin sarf ve nahiv yönü incelenmiştir. Özellikle Bingöl, Elazığ ve çevresinde kullanılan Zazaca'nın kural ve kaidelerinin ortaya çıkarılması bu araştırmanın hedefleri arasında yer aldığı belirtilmiştir.

III. ABDULAZİZ BEKİ'NİN ÖNE ÇIKAN BAZI TEMEL FİKHÎ GÖRÜŞLERİ

Çalışmanın bu kısmında Beki'nin siyasî yönetim, İslâm ekonomisi ve ticaret ahlakı gibi teorik konulara bakışı ile ödemeleri geciktirme cezası ve organ naklinin fikhî hükmü gibi güncel fikhî konulara yaklaşımı ele alınacaktır.

A. SİYASÎ YÖNETİM

Abdulaziz Beki, İslâm'ın siyasal duruşuna yön veren genel ilkelerin Kur'an bütünlüğünün ve Hz. Peygamber ile Hulefâ-i Râşidîn'in İslâm anlayışının dışına çıkmadan yorumlanması gerektiği düşüncesine sahiptir. Ona göre, devleti şekillendiren düşüncenin temel kaynakları Kur'an ve Sünnet'tir. Resûl-i Ekrem'in siyasî ve idarî tasarrufları bu sahada yol gösterici temel kaynak olduğu gibi Hulefâ-i Râşidîn'in de siyasî hayatları ve idarî tasarrufları, sünnet kavramı içinde siyasal

²⁰ Abdulaziz Beki, “Filolojik Açıdan Zazaca'nın Yapısı”, *II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (4-6 Mayıs 2012)*, (ed. Murat Varol), Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2012, ss. 195-203.

²¹ Abdulaziz Beki, *Zazaca Dilbilgisi / Gramêr Zon Zazaki*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2015.

düşünceyi geliştirici önemli bir kaynak olarak değerlendirilmelidir.²² Naslara bağlanmayı kendine düstur edinmiş nesillerin pratiğinde şekillenen erken dönem yönetim anlayışı; *sorumluluk*, *kabiliyet* ve *ehliyet* unsurlarını, devlet yönetiminde temel ilkeler haline getirmiştir.

Beki, İslâm siyasî ve idarî yönetim teorisini *ulûhiyet*, *tevhid*, *risâlet* ve *hilafet* olmak üzere dört unsura dayandırmaktadır. Ona göre bu unsurlar, yönetimin salt dünyevî bir uğraş olmadığını ifade etme açısından önemlidir. Nitekim yönetici, uhrevî sorumluluk bilincini taşıdığına vereceği kararlarda adalet ilkesine riayet etme titizliğini gösterir. Ulûhiyet anlayışı, yönetimin bir emanet olduğu bilincini canlı tutar. Tevhid ise yasama ve yürütmeye Yaradan'ın iradesine ters düşmeme anlayışıyla yönetme hassasiyetini talep eder. Müslüman yönetici ve İslâmî idare, Allah'ın iradesine aykırı hareket etmemeli ki adalet tesis edilebilsin.²³

İslâmî yönetim anlayışında devlet, yaşamada genel olarak ilahî iradeye ve yürütmeye de insan iradesine dayandığından insana değer veren medenî bir anlayış geliştirmiştir. Hukukun üstünlüğü ilkesini kabul eden bir yönetimin temel amacı, hiçbir ayırım gözetmeden bireysel hakları korumak, bu hakların kullanılmasında bireye yardımcı olmak ve toplumsal hizmetleri gerçekleştirmektir.²⁴ Bu yönüyle devlet ve hükümet gibi siyasî otoritelerin toplumsal hizmet alanlarında yasal düzenleme yapmasının önünde dinî bir engelin bulunmadığını savunan Beki'nin siyaset anlayışında İslâm devleti, Allah'ın hukukunu muhafaza etmenin yanı sıra insanlar arasında adaleti tesis edip onları saadete ulaştırmayı ve insan haklarını gözetip korumayı vazife edinir.²⁵

Devletin şekli, başkanın veya halifenin seçilme yöntemi önemli hususlardır. Fakat bunlardan daha önemli olan yöneticilerin halka hizmet etmesi ve halkın da onlara itaat etmesidir. Beki, bu iki hususun temini için *şûra* prensibi²⁶ ile *adalet* ilkesini²⁷ harekete geçirmenin gerekli olduğunu savunur.

Toplumda marufu emredip münkerden nehyeden insanların ve grupların mevcudiyetinin gerekliliğinden dolayı İslâm siyaset anlayışında bu vazifeyi üstlenecek siyasî grup ve partilerin varlığının meşru olduğunu savunan Beki, bu gibi örgütlenmeleri yasaklayan herhangi bir nassın bulunmadığı görüşündedir. Ona göre burada temel prensip şudur: Toplumsal hizmet yarışı için kurulmuş siyasî bir parti, Kitap ve Sünnet'e aykırı bir düşünce ve pratiğe sahip olmamalıdır.²⁸

²² Beki, *Siyasi Yönetim*, s. 37.

²³ Beki, *Siyasi Yönetim*, s. 26 vd.

²⁴ Beki, *Siyasi Yönetim*, s. 64.

²⁵ Beki, *Siyasi Yönetim*, s. 80.

²⁶ Beki, *Siyasi Yönetim*, s. 150 vd.

²⁷ Beki, *Siyasi Yönetim*, s. 166 vd.

²⁸ Beki, *Siyasi Yönetim*, s. 106.

Diğer dinlerden farklı olarak İslâm'ın siyâsî boyutunun mevcudiyetini vurgulayan Beki, sohbetlerinde şu hususlara sık sık atıfta bulunurdu: İslâm'ı, tarihte yaşanmış bazı olumsuz siyâsî olaylara indirgeyerek incelemek doğru değildir. Böyle bir bakış, İslâm'ı haksız ve yanlış suçlamalarla karşı karşıya bırakabilir. Müslümanların kendi tarihleri ile İslâm, birebir ayniyet içinde değildir. Tarihte vuku bulmuş ferdî hataları İslâm'a mal etmenin haklı bir tarafı bulunmamaktadır. Zira bu menfî tablolar bizzat İslâm'ın inanç manzumesinden veya nasların tatbikinden neşet etmemiştir. Müslümanların yaşadığı farklı coğrafyalarda tarihin bazı dönemlerinde boy göstermiş kimi totaliter ve müstebit yönetimlerin İslâm'ın siyaset anlayışının ürünü olduğunu iddia edemeyiz. Aksini savunmak insanlık tarihinin önemli bir dönemine damgasını vurmuş bir dine karşı haksızlık olur.

B. İSLÂM EKONOMİSİ

Ekonomi, resmî anlamda bağımsızlığa kavuşmuş ve devletleşmiş milletlerin ne oranda bağımsız olabildiklerinin önemli bir göstergesidir. Fiilî işgal, çağımızda kısmen dönemini kapatmış olsa da yerini ekonomik bağımlılığa bırakmıştır. Osmanlı'nın birinci cihan harbinden sonra paylaşılan toprakları üzerinde kurulan devletlerin ve diğer İslâm ülkelerinin Kapitalist veya marksist iktisat anlayışlarıyla idare ediliyor oluşları bu bağımlılığın hem zihnî hem siyâsî anlamda devam ettiğinin göstergesi kabul edilebilir. Batı'nın ürettiği bu iki sistemle ekonomilerine yön verilen toplumların elde ettikleri bağımsızlığın iktisadî anlamda büyük bir anlam ifade etmediği, yaşadığımız çağın bize öğrettiği en temel tecrübelerden biri olmuştur. Batı'nın kapitalist ve marksist iktisat anlayışına yönelik alternatif arayışları, 1950'li yıllardan itibaren Pakistan, Mısır ve Türkiye başta olmak üzere İslâm dünyasının ilim, fikir ve kanaat önderleri arasında yoğunluk kazanmıştır. Günümüzde bu çalışmaların büyük bir ivme kazandığı ve bu konuda kayda değer bir yol alındığını söyleyebiliriz.

İslâm iktisadını, ilgi alanlarından biri olarak seçen Abdulaziz Beki'nin iktisat, faiz ve bankacılık konularında temel bazı görüşleri şunlardır: İslâm'ın ön gördüğü ekonomi sistemi kâr ve zarar ilkesine, emek ve sermaye dinamiklerine dayanır; faiz ise bir kazanç kaynağı değildir. Kapitalist ekonomi sisteminin temel dinamiği ise faizdir. Oysa İslâm'ın nazarında faiz, ekonomide fiili olarak kanser işlevini görür. Çünkü faiz önce iktisadî organizmayı şişirir, fazlalaştırıyormuş gibi gösterir, daha sonra da içten içe kemirip çökertir. Zira, iktisadî organizmayı besleyen temel unsurlar, ziraî, sınaî ve ticarî ürün ve gelirlerdir. Faiz, bu unsurlardan biri olmadığı gibi, organizmanın bu unsurlarla beslenmesini, canlanıp serpilmesini büyük çapta önlemektedir.²⁹

Beki, İslâm ekonomi anlayışının serbest piyasa ekonomisini esas aldığını, hürriyetçi ve rekabetçi olduğu için piyasaya dışardan müdahaleleri kabul etmediğini

²⁹ Beki, *Güncel Ticari Meseleler*, s. 72.

vurgulamaktadır. Ona göre bu piyasa anlayışı hürriyetçi, müteşebbis, üretken ve ferdiyetçi olduğu kadar toplumcudur ve çoğunluğun maslahatını da göz ardı etmez. Ahlâkî değerleri ihmal etmeyen ve ahireti düşünen bu sistemde sömürü anlayışına ve bencil tutumlara alan açılmaz; insanların hukukunun çiğnenmesine de izin verilmez.³⁰

Batı modeli bankacılık, kapitalizmin kendi faaliyet alanını genişletmesine imkân tanıyan önemli kurumları arasında yer alır. Modern bankacılık sistemi faizli mevduat toplama ve kredi dağıtma ilkesine dayanarak meşru ve ahlâkî zenginleşme yolunu önemli ölçüde kesmiştir. Küreselleşen dünyamızdaki baş döndürücü iktisadî gelişmeleri klasik dönemin iktisadî kurumlarıyla takip etmek ise imkânsızdır. Müslümanın yeni alternatifler üretmesi, faizsiz modeller geliştirmesi gerekir. Bunun için, kâr sistemiyle çalışan modern finans kurumlarının devreye sokulması zorunlu hale gelmiştir. Beki'ye göre, faizsiz finans kurumlarının kurulması bir zorunluluk olduğu gibi Batı modelindeki mevcut bankaların da İslâmleştirilmesi gerekir. Ancak, bu tarz bankalara, alternatiflerini üretmeden dokunulması ise iktisaden mümkün değildir. Dolayısıyla önce alternatif bankacılık sistemini kurmak ve daha sonra faizli bankacılık sistemini dönüştürmek şeklinde bir yol izlenmesi gerekir. Bu tarz bir hareket, İslâm'ın baştan itibaren uyguladığı bir ıslah yöntemidir.³¹

Beki, İslâm bankacılığının İslâmî niteliğinden ödün verilmemesi gerektiğini vurgularken bu çerçevede şu hususlara dikkat çekmektedir: Helâl ve haram sınırlarını gözetken bir ekonomide, bankaların vatandaşların paralarını toplayıp değerlendirmek, finansman ihtiyacını karşılamak ve diğer bankacılık hizmetlerini sunmak gibi üç temel görevi bulunmaktadır. İslâm bankası da bu faaliyetlerini icra ederken bütün hizmetlerini İslâmî ölçülere uygun yapmalı ve banka her çeşit faizli işlemlere kapısını kapatmalıdır.³²

C. TİCARET AHLAKI

İslâm dünyası, kendi inanç, ahlâk ve kültür değerleri ışığında yeni bir ekonomi modeline ihtiyaç duymaktadır. Kapitalist ekonomi anlayışının hakim olduğu dünya sisteminde ticarî hayatı yeni bir ahlak ve değer manzumesiyle tanzim etme imkanı hiç şüphesiz hâlâ mevcuttur. Bu imkânın İslâm'ın ticaret anlayışında var olduğu tezine sahip olan Beki, *İslâm Ticaret Ahlakı* adlı eseri kaleme alarak yeni bir ümide ancak İslâm'la yürünebileceği değerlendirmesinde bulunur.

Beki, ticaret ahlakını, özel ya da tüzel kişilerin yapacakları ticarî faaliyetlerde, uymaları ve sakınmaları gereken tutum ve davranışların ahlâkî boyutunu düzenleyen kuralların bütünü olarak tarif etmektedir.³³ İslâm'ın önerdiği ticaret ahlak ilkeleri, ticarî faaliyetlerin iktisadî hayatın kendi rasyonel zemininden uzaklaşmasını

³⁰ Beki, *Güncel Ticari Meseleler*, s. 192.

³¹ Beki, *Güncel Ticari Meseleler*, s. 124.

³² Beki, *Güncel Ticari Meseleler*, s. 128.

³³ Beki, *Ticaret Ahlakı*, s. 30.

engelleyen prensipler bütünüdür. Çarşı-pazar bütün toplumun ortak hukuk alanı olduğu için İslâm'ın iktisat kuralları ve buna dair tavsiyeleri, haksızlığı, sebepsiz zenginleşmeyi ve insan eliyle yaygınlaşan fakirliği engellemeye yöneliktir.

İslâm'ın ana gayesi dini, canı, aklı, ırzı ve malı korumaktır. Bu gayeyi gerçekleştirmeye yönelik her bir çaba insana izzetli ve şerefli bir dünya hayatı ve ahiret saadetini kazandıracaktır.³⁴ Para, alkol, kumar vb. iktisadî ve ahlakî sapmaları barındıran modern hayat, nihayetinde heva ve hevsten ibaret olan ve çıkara dayalı bir hayat anlayışına sahiptir. Dolayısıyla bu yaşam tarzının akibetinin çöküş olacağını ileri sürmek, tabî-fitrî bir kanunu hatırlatması açısından önemlidir.

Çağımıza hâkim olan faize dayalı sömürü ekonomi sistemine karşı Müslümanların, ticarî hayatı İslâm inanç ve ahlâk ilkelerine uygun dizayn etmeleri bir zorunluluktur. Buna bağlı olarak ticarî faaliyetlerin amacı çerçevesinde ahiret düşüncesini ön plana çıkaran Beki, bu inanıştan uzak bir zihniyetin kısa ve uzun vadede kendi çıkarlarından başka bir şey düşünemeyeceğini belirtmektedir.³⁵

Mutlak ahlak gibi ticaret ahlakını da “iyi” ve “kötü” kısımlara ayıran Beki, birincisi için “ahlâk-ı hamîde”, ikincisi için “ahlâk-ı zemîme” tabirini kullanmaktadır.³⁶ İhtiyaçların dürüstlük, doğruluk, adalet, insaf ve merhamet gibi İslâm ticaret ahlakı ölçülerine uygun olarak giderilmesi piyasaya istikrar kazandıracığı gibi; bu ihtiyaçların sömürü, faiz, yalan, gasp, aldatma, hile ve malın kusurunu gizleme gibi meşru olmayan yollarla karşılanmaya çalışılması da ekonomik ve toplumsal huzur ve istikrarı bozabilecektir.³⁷

Ticarî faaliyetlerde dinî ve ahlakî ilkelerin terk edilmemesi, sonsuz istikbalin geçici dünya metaı karşılığında satılmaması gerekir.³⁸ Ticaretin sadece bu dünyayla başlayıp biten bir faaliyet olmadığını hatırlatan Beki, böylece Müslüman bir tacirin kapitalist anlayışa sahip olamayacağı ve böyle bir zihniyet tarzına sapsamması gerektiği uyarısında bulunmaktadır.

D. ÖDEMELERİ GECİKTİRME CEZASI

Ödemeleri geciktirmekten kaynaklanan maddî zararın nasıl telafi edileceği konusu güncelliğini koruyan konulardan biridir. Konu üzerinde yoğun mesai sarf eden Abdulaziz Beki araştırmasının sonucunda vardığı neticeleri şu şekilde dile getirmektedir:³⁹

Ödemelerin geciktirilmesinden dolayı ceza verilmesi konusu İslâm hukuk literatüründe *ta'zir-i bi'l-mal* denilen ceza çeşidinin kapsamına girmektedir. Güncel

³⁴ Beki, *Ticaret Ahlakı*, s. 20.

³⁵ Beki, *Ticaret Ahlakı*, s. 25.

³⁶ Beki, *Ticaret Ahlakı*, s. 31.

³⁷ Beki, *Ticaret Ahlakı*, s. 31.

³⁸ Beki, *Ticaret Ahlakı*, s. 94.

³⁹ Bkz. Beki, *Güncel Ticari Meseleler*, s. 66-72.

konulardan biri olan parasal tazîr cezası, yoruma açık oluşu ve suistimale sebebiyet verebileceğinden hareketle Cumhura göre caiz görülmemiştir. Buna mukabil İmâm Şâfî (v. 820)'nin kavî-i kadimi ile Ebû Yûsuf (v. 798), İbn Teymiyye (v. 1328) ve İbn Kayyim (v. 1350) gibi âlimlerin içtihatları bunun caiz olduğu yönündedir. Bu ceza çeşidi başta sahih hadislerle sabit olup Hulefâ-yi Râşidîn'in uygulamalarında da mevcuttur. Ayrıca İslâm ceza hukukunun da amacına ve ruhuna uygundur. İslâm ceza hukuku ilkeleri açısından bu tür bir ceza uygulamasını hayata geçirmekte dinî bir sakınca bulunmamaktadır.

Parasal tazîr cezası, ictehadî bir konu olarak her zaman ve her mekânda toplumsal maslahatın gerektirdiği biçimde siyasî otorite tarafından uygulanabilir. Nitekim Osmanlı uygulamasında parasal tazîr cezası, çok sık başvurulmuş bir ceza çeşidi olduğu gibi bugünkü dünyada da en geçerli ve en caydırıcı ceza çeşitlerinden biridir.

Beki'ye göre gecikme cezası; tazîr cezası olup hukukî mahiyet, kaynak, amaç ve takdir yönüyle faizden tamamıyla farklıdır ve dolayısıyla gecikme cezası, faiz değildir. Nitekim faiz, malî cezaların neticesinde doğan bir kazanç olmayıp değer kaybının telafisinde cereyan etmez; bilakis hukukî sözleşmelerden doğan bir sonuçtur. Gecikme cezası ise, karşılıklı rızaya dayanmadığı gibi miktarı da hâkimin takdirine bırakılmıştır. Dolayısıyla gecikme cezasında veya değer kaybında ödenecek para, nakdî alacağın cinsinden de olsa faiz sayılmaz.

Beki, değer kaybının, mahkemeye başvurmadan, tarafların kendi aralarında anlaşacakları miktar üzerinden alınmasında dinî bir sakınca bulunmadığını ve bunun faizle bir ilgisinin olmadığını söylemektedir. Ona göre bu miktarın tesbitinde toptan eşya fiyatının ortalamasının baz alınması daha uygundur. Ayrıca para cezası, ferde karşı işlenmiş bir suçta karşı verilecekse, mağdur kişiye ödenmesi gerekir; fakat kamu kuruluşuna karşı işlenmiş bir suçtan dolayı alınıyorsa devletin uygun gördüğü yerlere ödenebilir.

Çağımızda parasal tazîr cezası uygulamasının hapis vb. bedenî cezalardan daha etkili ve caydırıcı olduğunun müşahade edildiğine dikkat çeken Beki'ye göre bu uygulama özellikle ticarî hayatta vadeli alacakların ve elektrik, telefon ve su ücretleri gibi kamu alacaklarının zamanında ödenmesini sağlamak için güçlü bir müeyyidedir. Ayrıca iktisadî hayatın güvenli işleyişi için bu müeyyidenin tatbikinde büyük yarar ve ihtiyaç bulunmaktadır.

E. BİR TEDAVİ YÖNTEMİ OLARAK ORGAN NAKLİ

Organ nakli birçok hastanın tek çare olarak ümit bağladığı bir tedavi yöntemidir. Konu tıpla ilgili olmakla beraber insana yönelik her tasarrufun değer ve ölçülere uygun olması zarureti bulunduğu için dini, ahlaki ve hukuku birebir ilgilendirmektedir. Bu anlamda organ nakli çok boyutlu bir konudur.

Organ nakli içtihadî bir meseledir. İnsanın mükerremiyeti ve masumiyeti bu konudaki tartışmaların odak noktasını oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle insanın, ister ölü olsun ister diri; ister bütün ister parça veya cüz olsun, dinen ve hukuken dokunulmazlığı bulunmaktadır. Dirinin mükerremiyet ve saygınlığı ölünkünden daha mı üstün görülecek, yoksa her ikisi eşit mi değerlendirilecek? Her ikisini eşit değerlendiren müçtehitler bulunmakla beraber dirinin mükerremiyetini daha üstün görenler de vardır.

Organ nakli etrafında gündeme gelen sorulardan biri de nakledilecek organın ahiretteki durumu ile ilgilidir. Beki'ye göre nakledilecek organ, ahirette tekrar asıl sahibine dönecek, onunla birlikte haşrolacaktır. Organı verici ve alıcı arasında itikadî veya amelî eşitsizliğin bulunması organın asıl sahibinde haşrolmasına mani değildir.⁴⁰ Diğer yandan takma organ, nakilden sonra dünyevî hükümlerde alıcıya tabi olduğu gibi, bu dönemde işlenen fiillerin uhrevî sevap ve günahı da alıcıya aittir.⁴¹ Gerçekte masum bir alet olarak kabul edilen organ ile nakil sonrasında yapılan fiillerin sorumlusu, organı kullanan kişidir.

Organların kıyamette şahitlikte bulunması meselesinde ise değerlendirmesi şudur: Takma organın kendi asıl bünyesinde haşrolmakla birlikte başkasının aleyhinde lisân-ı kâl veya lisân-ı hâl ile şahitlik yapmasının aklî, ilmî ve dinî açıdan hiçbir sakıncası bulunmamaktadır.⁴²

Takma organ, bir botanik aşı dalı gibi tüm özelliklerini değil, bir avize gibi takıldığı yerin fizikî enerji ve iradesini yansıtır. Dolayısıyla takma organ ne beraberinde bilim ve felsefe gibi vericinin ilmî potansiyelini ne iman ve küfür gibi itikadî kişiliğini ne de duygu ve düşünce gibi hissî özelliklerini alıcıya götürür. Organ nakliyle zimmîyi tedavi etmek ile müslümanı tedavi etmek arasında dinî-kelamî açıdan bir fark bulunmamaktadır. Zira İslâm'ın ana gayelerinden olan can, mal ve namusun koruma altına alınmasında Müslüman ile zimmî eşittir.⁴³ Ayrıca bu tedavi yöntemi uygulanırken insanların günahkâr olup olmamalarına da bakılmaz.⁴⁴

İslâm hukukunun amacı insanın dinini, canını, aklını, malını ve neslini korumaktır. İslâm dininin bütün ilke ve emirlerinin temel gayesi şu iki noktada toplanabilir: Yaratıcıya hürmet ve yaratılmışlara merhamet. Bu perspektifle konuyu değerlendiren Beki, organ naklinin zarurî maslahatlar içerisinde mütalâa edilmesi kanaatindedir.⁴⁵ Özellikle kadavradan nakil konusuna gerekli tıbbî ve hukukî şartların oluşması durumunda sıcak bakmakta; ayrıca organ bağışının yapılmasını tavsiye etmekte ve toplumsal bir vecibe olarak nitelendirmektedir. Ona göre organ nakli, bir

⁴⁰ Beki, *Organ Nakli*, s. 172.

⁴¹ Beki, *Organ Nakli*, s. 176.

⁴² Beki, *Organ Nakli*, s. 185.

⁴³ Beki, *Organ Nakli*, s. 197-8.

⁴⁴ Beki, *Organ Nakli*, s. 329.

⁴⁵ Beki, *Organ Nakli*, s. 201-2.

tedavi yöntemi olup buna zarurete binaen cevaz verilmiştir; organ bağıışı da sadaka-i carieye hükmündedir.

Beki'nin organ nakli ile ilgili ulaştığı neticeleri şu şekilde özetleyebiliriz: Kadavradan yapılan nakil caizdir. Çünkü bir insanın hayatını, ölünün nakledilebilen organlarının toprak altında çürümesine feda etmek, merhamet dini olan İslâm mantığıyla açıklanması güçtür. Hatta tesbit edilen şartların gerçekleşmesi halinde bir organın nakline karşı çıkmak, binlerce hasta insanı ölüme mahkûm etmek veya intihara sevk etmek demektir. Bu da vebâli ağır bir suçtur. Sağlıklı bir insanın damarından kan, bacağından damar, kalçasından deri veya kemiğinden ilik gibi bir doku veya organı almak caizdir. Zira bu işlemler, yaşayan vericinin hayatını tehlikeye sokmaz, sağlığını bozamaz veya çirkin bir lekenin kalmasına da neden olmaz. Böbrek gibi çift organlardan bir iç organın alınması veya karaciğerden küçük bir parçanın koparılması, dışta çirkin bir iz bırakmayacağı gibi vericinin hayatını da riske sokmuyorsa bu da, kan ve damar nakli gibi caizdir.⁴⁶

SONUÇ

Bingöl'ün Gözer (Şênik) köyünde doğan Abdulaziz Beki, klasik medrese tecrübesini modern ilahiyat eğitimiyle buluşturan değerli bir ilim adamıdır. Ülkemizin medrese geleneğini sürdüren bölgelerinde önemli hocaların yanında uzun yıllar İslâmî ilimler okumuştur. Daha sonra Erciyes Üniversitesi'nde İslâm hukuku alanında yüksek lisans ve doktorasını tamamlamıştır. Üniversite hocalığına Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde başlayan Beki, bir müddet Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde akademik ve idari görevlerde bulunduktan sonra emekli olmuştur.

Abdulaziz Beki, daha çok güncel fikhî konular üzerinde akademik çalışmalar yapmıştır. Bir görüş sahibi olarak eserlerinde yeni izah ve tahlillerde bulunarak fikhî meselelere eğildiği görülmektedir. İlgi alanı olarak döneminin merak edilen, sorulan ve tartışılan konularını seçmiştir. Telif ettiği *İslâm Hukuku Prensipleri Işığında Organ Nakli, İslâm Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak, İslâm'da Güncel Ticari Meseleler, İslâm Muamelat Hukuku, İslâm Hukukunda Siyasi Yönetim, İslâm Hukukunda Parasal Tazîr Cezası, İslâm Ticaret Ahlakı, İslâm Hukuku Işığında Dış Kaplatma Meselesi* gibi eserler, fikhî çalışmalarında ufuk açıcı niteliktedir. Beki, ayrıca fetva faaliyetinde de bulunarak müslümanların güncel sorularına cevap aramaya gayret etmiştir. Beki'nin çalışmaları, toplumun fikhî sorunlarına çözüm bulma odaklı olmanın yanı sıra bu alanda akademik çalışma yapacaklar için de temel kaynak olma niteliğindedir. İlim aşkı, merak duygusu, araştırma zevki ve hasbîlik ilim hayatının muharrîk unsurları olmuştur. Kur'an'a ve Sünnet'e bağlı kalmaya itina göstererek ilmî çalışmalarını sürdüren Beki, edebiyatla da iştigal ederek bu sahada değerli eserler vermiştir.

⁴⁶ Beki, *Organ Nakli*, s. 331-2.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar:

- BEKİ, Abdulaziz, “Bediüzzaman’ın Cihada Bakışı Risale-i Nur’da Cihad Kavramı”, *Vefatının 50. Yılında Uluslararası Bediüzzaman Said Nursi Sempozyumu [Diyarbakır 2010]*, (ed. Süleyman Çevik), Nübihar Yayınları, İstanbul 2011, ss. 469-489.
- , “Cellâle ile Deli Dana Mukayesesi / Cellâle Deli Dana“, *Altınoluk Dergisi*, Haziran 1996, sayı: 124, ss. 41-43.
- , “Cellâle ile Deli Dana Mukayesesi / Cellâlenin Şer’î Hükümü“, *Altınoluk Dergisi*, Temmuz 1996, sayı: 125, ss. 41-46.
- , *Divon Cebexçuri*, (ed. Murat Varol), Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2015.
- , “Faizli İşlemin Enflasyon Altındaki Faizinin Caiz Olduğu Görüşüne Reddiye”, *Avrupa İslâm Üniversitesi İslâm Araştırmaları Dergisi / Islamic University of Europe Journal of Islamic Research*, Rotterdam, 2008, cilt: I, sayı: 1, ss. 128-136.
- , “Filolojik Açıdan Zazaca’nın Yapısı”, *II. Uluslararası Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (4-6 Mayıs 2012)*, (ed. Murat Varol), Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2012, ss. 195-203.
- , *İslâm Hukuku Prensipleri Işığında Organ Nakli*, (Erciyes Üniversitesi SBE, 1991), Bekke Yayınları, Kayseri 1993.
- , *İslâm Hukuku ve Türk Mevzu Hukukunda Kıymetli Evrak*, (Erciyes Üniversitesi SBE, 1995).
- , *İslâm Hukukunda Siyasi Yönetim*, Bekke Yayınları, Kayseri 1998.
- , *İslâm Ticaret Ahlakı*, Bekke Yayınları, Kayseri 2005.
- , *İslâm’da Güncel Ticari Meseleler*, Bekke Yayınları, 2. Baskı, Kayseri 2005.
- , *İslâm Muamelat Hukuku*, Kayseri, ts. [Bekke Yayınları].
- , “Klasik Medrese Geleneğinin Bingöl’ün Sosyo-Kültürel Yapısına Katkısı”, *II. Bingöl Sempozyumu [Bingöl, 25-27 Temmuz 2008]*, (ed. M. Mahfuz Söylemez, İbrahim Çapak), Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl 2009, ss. 673-710.
- , *Zazaca Dilbilgisi / Gramer Zon Zazaki*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl 2015.
- ÇİÇEK, M. Halil, *Şark Medreselerinin Serencâmı*, Beyan Yayınları, İstanbul 2009.
- ERGIN, Osman, “Babanzâde Ahmed Naim Şahsiyeti ve Eserleri, (Babanzâde Ahmed Naim, *İslâm’da Kavmiyetçilik Yoktur*, Bedir Yayınları, İstanbul 2013 adlı eseri içinde), ss. 10-24.

MÜSLİM, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccâc en-Nîsâbûrî, *el-Câmi 'u's-sahîh*, I-V, Dâru'l-hadîs, Birinci baskı, Kahire 1997.

VAROL, Murat, *Diwonê Mela Aziz Cebexçuri (Metn û Tahlil)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü, 2016.

Sözlü Kaynaklar:

ARPA, Abdulmuttalip (Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi / 22 Mayıs 2016).

BAŞARAN, Orhan (Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi / 18 Mart 2016).

BEKİ, Abdulaziz (Prof. Dr., Yüzyıl Üniversitesi, 14-27 Ekim 2015).

BEKİ, Abdulhakim (Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi / 23 Mayıs 2016).

BOLELLİ, Nusrettin (Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / 15 Aralık 2015).

KIRKIZ, Mustafa (Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / 11 Nisan 2016).

ÖZDEMİR, Muhittin (Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi / 15 Ocak 2016).

YİĞİT, Metin (Doç. Dr., Dicle Üniversitesi / 20 Mayıs 2016).